

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VIEŠŲJŲ PIRKIMŲ ĮSTATYMO NR. I-1491 37 IR 47
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO
ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai.

2022 m. buvo priimti Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų ir kitų susijusių įstatymų pakeitimai, siekiant papildyti viešųjų pirkimų procedūras reglamentuojančius teisės aktus kriterijais, kurie leistų valdyti rizikas, kylančias nacionaliniam saugumui dėl nesaugių (nepatikimų) informacinių technologijų naudojimo nacionaliniam saugumui užtikrinti svarbiose įmonėse, gynybos srityje veikiančiose organizacijose, ypatingos svarbos informacinėse infrastruktūrose (toliau – YSII) ir Saugiojo valstybinio duomenų perdavimo tinklo (toliau – Saugusis tinklas) naudotojose (toliau kartu – saugumui svarbios perkančiosios organizacijos).

Minėti įstatymų pakeitimai buvo priimti įgyvendinant Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos¹ 238.1 papunktyje nurodytą siekį užtikrinti, kad valstybės institucijose ir nacionalinio saugumo požiūriu svarbiuose sektoriuose, įskaitant 5G infrastruktūrą, nebūtų naudojamos nepatikimų gamintojų technologijos ir įranga, bei Nacionalinio saugumo strategijos² uždavinį užtikrinti, kad YSII bei valstybės informaciniuose ištekliuose būtų naudojama tik patikimų gamintojų įranga.

Šiais pakeitimais atliepti ir Europos Komisijos Direktyvos (ES) pasiūlyme dėl tinklų ir informacinių sistemų kibernetinio saugumo (pakeisiantis šiuo metu galiojančią Direktyvą 2016/1148³), kuris ragina viešųjų pirkimų procesuose nustatyti kibernetinio saugumo reikalavimus informacijos ir ryšių technologijų prekėms ir paslaugoms, iškelti probleminiai ir reikalaujantys pokyčių viešųjų pirkimų ir saugumo aspektai.

Taip siekta valdyti rizikas, kylančias nacionaliniam saugumui dėl nesaugių (nepatikimų) informacinių technologijų naudojimo nacionaliniam saugumui svarbioje elektroninių ryšių infrastruktūroje. Tam, pirma, nustatyti kriterijai ir sąlygos, pagal kuriuos saugumui svarbios perkančiosios organizacijos turi prievolę šalinti nepatikimos įrangos ar paslaugų pasiūlymus, ir, antra, praplėstas perkančiųjų organizacijų, kurios turi tikrinti įrangos ir paslaugų patikimumą, sąrašas.

Minėtais įstatymų pakeitimais, pirma, nustatyti apribojimai dalyvauti viešojo pirkimo procedūrose išimtinai susiję su siekiu apsaugoti tik pačių svarbiausių perkančiųjų organizacijų informacinę infrastruktūrą. Dėl šios priežasties nustatyti reikalavimai taikomi ne visoms, o tik toms perkančiosioms organizacijoms, kurių informacinėse ar ryšių sistemose įvykę kibernetiniai incidentai gali sukelti didžiausią žalą nacionalinio saugumo interesams. Antra, priemonės taikomos ne visiems pirkimo objektams, o tik tiems, kuriuos naudojant gali būti sukuriama perkančiosios organizacijos pažeidžiamumas ir galimybė kilti kibernetinėms grėsmėms. Pirkimo objektai atrenkami įvertinus technologines rizikas, ar konkrečios kategorijos prekės ir paslaugos galėtų, jei būtų įsigytos iš nepatikimo šaltinio, sukelti riziką, kad tai bus išnaudojama priešiškų valstybių. Trečia, priemonės taikomos ne bet kokių valstybių ar teritorijų tiekėjams, o tik tų, kurios kelia grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui. Pažymėtina, kad valstybių, kurių tiekėjai būtų laikomi nepatikimais, sąrašas sudaromas remiantis 2021 m. gruodžio 16 d. atnaujinta Nacionalinio saugumo strategija, kurioje aukščiausia įstatymų leidžiamosios valdžios institucija yra nedviprasmiškai deklaravusi Lietuvos saugumo situaciją, grėsmes ir valstybes, kurios tą grėsmę sukelia.

¹ 2020 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“.

² Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. gruodžio 16 d. nutarimo Nr. XIV-795 redakcija.

³ 2016 m. liepos 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2016/1148 dėl priemonių aukštam bendram tinklų ir informacinių sistemų saugumo lygiui visoje Sąjungoje užtikrinti.

Tačiau saugumui svarbios perkančiosios organizacijos dažnai negali įsigyti Lietuvos gynybos pramonės įmonių gaminamų kai kurių produktų, pavyzdžiui, dronų, kuriuos galėtų naudoti testavimui ir bandymams, kas leistų gamintojams gauti grįžtamąjį ryšį tolesniam tokių produktų tobulinimui, arba juos perduoti kaip paramą užsienio valstybėms, nes juose yra nepatikimų gamintojų (kiniškų) komponentų. Tuo tarpu šalies gynybos pramonės įmonės kol kas ne visada rinkoje randa patikimų gamintojų reikiamų komponentų palankiomis kainomis.

Taip pat tokios organizacijos kaip Lietuvos šaulių sąjunga (toliau – LŠS), kuri pati gamina mažuosius dronus, juos konstruoja, testuoja, ne visada rinkoje randa dronų gamybai reikalingų komponentų palankiomis kainomis. Daugelis tokių komponentų, kaip ir patys ne karinės paskirties dronai, gaminami Kinijoje, kuri, vadovaujantis Viešųjų pirkimų įstatymo 92 straipsnio 14 dalimi, yra įtraukta į Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą sąrašą valstybių ar teritorijų, kurių tiekėjai, jų subtiektėjai, ūkio subjektai, kurių pajėgumais remiamasi, gamintojai, techninės ar programinės įrangos priežiūrą ir palaikymą vykdančios asmenys ar juos kontroliuojantys asmenys nelaikomi patikimais. Tuo tarpu skraidyklės, nuotolinio valdymo įrenginiai, navigacijos prietaisai yra įtraukti į Vyriausybės patvirtintą Bendrojo viešųjų pirkimų žodyno (toliau – BVPŽ) kodų, siejamų su technologinėmis rizikomis, susijusiomis su nacionaliniu saugumu, sąrašą, todėl jų įsigijimui ir naudojimui saugumui svarbių perkančiųjų organizacijų veikloje turi būti taikomi kriterijai, leidžiantys valdyti tokias rizikas.

Lietuvoje veikiančios gynybos pramonės įmonės, gaminančios mažuosius atakos dronus (angl. – *First Person View (FPV)*), kiniškų komponentų galės visiškai atsisakyti maždaug iki šių metų liepos mėnesio. Tuo tarpu, siekiant jau dabar LŠS ar kitoms saugumui svarbioms perkančiosioms organizacijoms sudaryti palankias sąlygas vystyti droninius pajėgumus, juos išbandyti ir gamintojams suteikti grįžtamąjį ryšį, būtų galima numatyti išimtis taikomiems apribojimams dėl nepatikimų tiekėjų dalyvavimo viešojo pirkimo procedūrose tuo atveju, jeigu iš tokių tiekėjų įsigyti komponentai yra naudojami gaminti dronus, kurie naudojami išimtinai tik testavimui ar bandymams. Taip pat saugumui svarbios perkančiosios organizacijos įsigytus dronus, kuriuose yra nepatikimų gamintojų (kiniškų) komponentų, galėtų perduoti kaip paramą užsienio valstybėms, pavyzdžiui, su Rusijos agresija kovojančiai Ukrainai.

Atkreiptinas dėmesys, kad Ukrainai trūkstant ginklų, amunicijos, būtent dronai tapo svarbia karinių operacijų dalimi. Jie yra maži, manevringi, galintys pridaryti labai daug nuostolių agresoriaus pajėgoms. Ukrainos kariai dronus išnaudoja įvairiausioms užduotims – artimajai, tolimajai žvalgybai, atakoms. Todėl jie yra labai reikalingi fronte.

Pažymėtina, kad Viešųjų pirkimų įstatyme numatčius minėtas išimtis nebus sukurama žala šalies nacionalinio saugumo interesams, kadangi tokie dronai ar kiti gaminiai nebūtų naudojami saugumui svarbių perkančiųjų organizacijų veikloje.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai.

Įstatymo projekto iniciatorius ir rengėjas Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas Laurynas Kasčiūnas. Įstatymo projektą parengė Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko patarėjas Simonas Klimanskis.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai?

Viešųjų pirkimų įstatymo 47 straipsnio 9 dalyje numatytas draudimas techninės ar programinės įrangos, jos priežiūros ar palaikymo paslaugų pirkime dalyvauti tiekėjams, subtiektėjams, ūkio subjektams, kurių pajėgumais remiamasi, kurie patys ar juos kontroliuojantys asmenys yra registruoti valstybėse, keliančiose grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui, o Viešųjų pirkimų įstatymo 37 straipsnio 9 dalyje numatyta, kad saugumui svarbi perkančioji organizacija pirkimo dokumentuose turi kelti papildomus reikalavimus, kurių neatitinkantys pasiūlymai būtų atmetami, kai įsigijamos prekės, paslaugos ar darbai, svarbūs valstybės nacionaliniam ir kibernetiniam saugumui užtikrinti. Šios Viešųjų pirkimų įstatymo 37 straipsnio 9 dalies ir 47 straipsnio 9 dalies nuostatos būtų taikomos esant visoms šioms sąlygoms:

1. Perkančioji organizacija veikia gynybos srityje arba srityse, kurios laikomos nacionaliniam saugumui užtikrinti strategiškai svarbių ūkio sektorių dalimi, valdo YSII ar yra Saugiojo tinklo naudotoja.

2. Prekės, paslaugos ar darbai patenka į Vyriausybės patvirtintą BVPŽ kodų sąrašą. Įstatymo 92 straipsnio 13 dalyje numatyta, kad BVPŽ kodų sąrašas sudaromas įvertinus viešojo pirkimo–pardavimo sutarties vykdymo metu galinčias kilti technologines rizikas.

3. Tiekėjai, subtiektėjai, ūkio subjektai, kurių pajėgumais remiamasi, ar juos kontroliuojantys asmenys yra registruoti valstybėse, kurios kelia grėsmę Lietuvos valstybės nacionaliniam saugumui, arba techninės ar programinės įrangos gamintojai ar juos kontroliuojantys asmenys arba įranga palaikoma iš valstybių, kurios kelia grėsmę Lietuvos valstybės nacionaliniam saugumui. Valstybėmis, kurių tiekėjai, subtiektėjai, ūkio subjektai, kurių pajėgumais remiamasi, gamintojai ar įrangos palaikytojai yra patikimi, laikomos Europos Sąjungos (toliau – ES), Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos (toliau – NATO), Europos laisvosios prekybos asociacijos ar Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos valstybės narės. Įsigijimai iš kitų valstybių, kurios nepriklauso šioms organizacijoms, ūkio subjektų gali kelti grėsmę nacionaliniam saugumui, todėl Vyriausybė nurodytų konkrečias valstybes ar teritorijas, kurių tiekėjai, subtiektėjai, gamintojai ar įrangos palaikytojai yra laikomi nepatikimais. Valstybės ar teritorijos, keliančios grėsmę Lietuvos valstybės nacionaliniam saugumui, nustatomos vadovaujantis Viešųjų pirkimų įstatymo 92 straipsnio 14 dalimi, kurioje numatyta, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė, atsižvelgdama į Nacionalinio saugumo strategijoje nurodomas grėsmes, nustato valstybių, kurių tiekėjai, subtiektėjai, ūkio subjektai, kurių pajėgumais remiamasi, gamintojai ar įrangos palaikytojai nelaikomi patikimais, sąrašą.

Taigi, saugumui svarbios perkančiosios organizacijos, negali įsigyti prekių, kurių atskirų komponentų gamintojas ar jį kontroliuojantis asmuo yra registruoti (jeigu gamintojas ar jį kontroliuojantis asmuo yra fizinis asmuo – nuolat gyvenantis ar turintis pilietybę) įstatymo 92 straipsnio 14 dalyje numatyta sąrašą nurodytose valstybėse ar teritorijose, net jei tos prekės būtų naudojamos tik testavimui ir bandymams arba perduodamos kaip parama užsienio valstybėms. Jos nėra ir nebūtų skirtos naudoti saugumui svarbių perkančiųjų organizacijų veikloje.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama?

Įstatymo projekte siūloma nustatyti, kad Viešųjų pirkimų įstatymo 37 straipsnio 9 dalies 1 punkto ir 47 straipsnio 9 dalies nuostatos, t. y. kiek tai susiję su prekių, o ne paslaugų, įsigijimu, nebūtų taikomos, kai perkančioji organizacija, veikianti gynybos srityje arba srityse, kurios laikomos nacionaliniam saugumui užtikrinti strategiškai svarbių ūkio sektorių dalimi, valdanti YSII ar įtraukta į Saugiojo tinklo naudotojų sąrašą, ketina įsigyti su nacionaliniu saugumu susijusių prekių, kurių sudedamųjų dalių gamintojas yra ar jį kontroliuojantis asmuo, tiekėjas, subtiektėjas ar ūkio subjektai, kurių pajėgumais remiamasi nėra registruoti (jeigu gamintojas ar jį kontroliuojantis asmuo, tiekėjas, subtiektėjas ar ūkio subjektas, kurio pajėgumais remiamasi, yra fizinis asmuo – nuolat gyvenantis) ES valstybėje narėje, NATO valstybėje narėje, Europos laisvosios prekybos asociacijos ar Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos valstybėje narėje, tuo atveju, jeigu tos prekės bus naudojamos mokslinių tyrimų, eksperimentų, studijų ar eksperimentinės plėtros tikslais arba kaip parama teikiamos užsienio valstybėms. Taip pat Viešųjų pirkimų įstatymo 37 straipsnio 9 dalies 1 punkto ir 47 straipsnio 9 dalies nuostatos nebūtų taikomos, kai perkančioji organizacija, veikianti gynybos srityje arba srityse, kurios laikomos nacionaliniam saugumui užtikrinti strategiškai svarbių ūkio sektorių dalimi, valdanti YSII ar įtraukta į Saugiojo tinklo naudotojų sąrašą, ketina įsigyti su nacionaliniu saugumu susijusių prekių, kurių sudedamųjų dalių gamintojas yra ar jį kontroliuojantis asmuo, tiekėjas, subtiektėjas ar ūkio subjektai, kurių pajėgumais remiamasi nėra registruoti (jeigu gamintojas ar jį kontroliuojantis asmuo, tiekėjas, subtiektėjas ar ūkio subjektas, kurios pajėgumais remiamasi, yra fizinis asmuo – nuolat gyvenantis) ES valstybėje narėje, NATO valstybėje narėje, Europos laisvosios prekybos asociacijos ar Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos valstybėje narėje, tuo atveju, jeigu tos prekės kaip sudedamosios dalys bus naudojamos gaminiams,

kurie bus naudojami mokslinių tyrimų, eksperimentų, studijų ar eksperimentinės plėtros tikslais arba kaip parama teikiami užsienio valstybėms. Tačiau, kaip jau minėta, Lietuvoje tokios prekės ar iš jų pagaminti gaminiai nebūtų skirti galutiniam naudojimui saugumui svarbių perkančiųjų organizacijų veikloje dėl jų keliamų technologinių rizikų ir neatitikties nacionalinio saugumo interesams.

Tikimasi, kad siūlomas teisinis reguliavimas sudalys palankesnes sąlygas saugumui svarbioms perkančiosioms organizacijoms įsigyti testavimui ir bandymams naudojamas prekes, taip pat reikalingus komponentus, kuriuos naudotų testavimui ir bandymams skirtiems gaminiams, jų prototipams, kas, beje, aktualu LŠS. Be to, tokios prekės ar gaminiai kaip parama galėtų būti perduodami užsienio valstybėms, pavyzdžiui, Ukrainai.

Siūloma, kad teikiamas Įstatymo projektas įsigaliotų 2024 m. sausio 1 d., kad valstybės institucijos ir įstaigos spėtų pasirengti jo įgyvendinimui ir parengtų reikiamas tvarkas.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta?

Priėmus Įstatymo projektą neigiamų pasekmių nenumatoma. Priešingai, atsirastų lankstesnės galimybės saugumui svarbioms perkančiosioms organizacijoms įsigyti komponentus gaminiams arba pačius gaminius, kurie būtų naudojami testavimui, bandymams arba kaip parama perduodami užsienio valstybėms.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai?

Įstatymas įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai?

Ūkio subjektams atsirastų lankstesnės galimybės siūlyti saugumui svarbioms perkančiosioms organizacijoms gaminius, kurie būtų naudojami testavimui ir bandymams, kas atitinkamai leistų tiems ūkio subjektams gauti grįžtamąjį ryšį, kuris neabejotinai svarbus tolesniam tokių gaminių tobulinimui ir gamybai jau su patikimų gamintojų komponentais. Tai neabejotinai sustiprintų krašto apsaugos sistemos institucijų ir šalies gynybos pramonės bendradarbiavimą kuriant inovatyvius, Lietuvos specifiniams poreikiams pritaikytus produktus.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams?

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą: kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios?

Priėmus Įstatymo projektą, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka?

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Įstatymo projekto sąvoka „gynybos linija“ ir ją įvardijantis terminas nevertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus?

Įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir yra suderintas su Europos Sąjungos teisės aktais.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, kas ir kada juos turėtų priimti?

Įstatymui įgyvendinti Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Viešųjų pirkimų tarnyba turės priimti šio įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)?

Įstatymui įgyvendinti papildomų valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų nereikės.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados.

Nebuvo gauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas ir sritis.

„Perkančiosios organizacijos“, „prekės“, „parama“, „techninė specifikacija“, „tiekėjo kvalifikacijos tikrinimas“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai.

Nėra.

Seimo narys

Laurynas Kasčiūnas